

Ag

Härdar i Hårstorp

Hårstorp 1:1
Risinge socken
Finspångs kommun
Östergötland
Nina Balknäs

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB

Radiatorvägen 11, 702 27 Örebro

Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se

arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

*Översiktskarta över Östergötlands län med platsen
för utredningen markerad i rött.*

© 2019 Arkeologgruppen AB
Arkeologgruppen rapport 2019:35

Författare	Nina Balknäs
Kvalitetsgranskning	Ebba Knabe
Grafisk form	Nina Balknäs
Omslagsfoto	Översikt över objekt 2. Foto från nordväst.
Foto	Arkeologgruppen AB om inte annat anges i figurtexten.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Dnr R50223371_180001

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2019:35

ARKEOLOGISK UTREDNING ETAPP 2

Härdar i Hårstorp

Hårstorp 1:1
Risinge socken
Finspångs kommun
Östergötland

Nina Balknäs

Lst dnr 431-2003-2019

Tekniska och administrativa uppgifter

Län	Östergötland
Kommun	Finspång
Landskap	Östergötland
Socken	Risinge
Fastighet	Hårstorp 1:1

Fornlämningsnummer	—
Lämningsstyp	boplatslämningar
Datering	förehistorisk

Typ av undersökning	Arkeologisk utredning etapp 2
Länsstyrelsens beslutsdatum	2019-05-17
Länsstyrelsens diarienummer	431-2003-2019
Arkeologgruppens projektnummer	P19031

Projektledare	Nina Balknäs
Fältpersonal	Nina Balknäs, Sabina Larsson

Undersökningstid	2019-06-12 till 2019-06-13
Undersökt yta	261 löpmeter, 392 m ²
Inmätningsteknik	GPS Glonass + iGIS
Koordinatsystem	SWEREF 99 TM
Höjdsystem	RH 2000

Arkiv

Arkivmaterial förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Digitalt arkiv

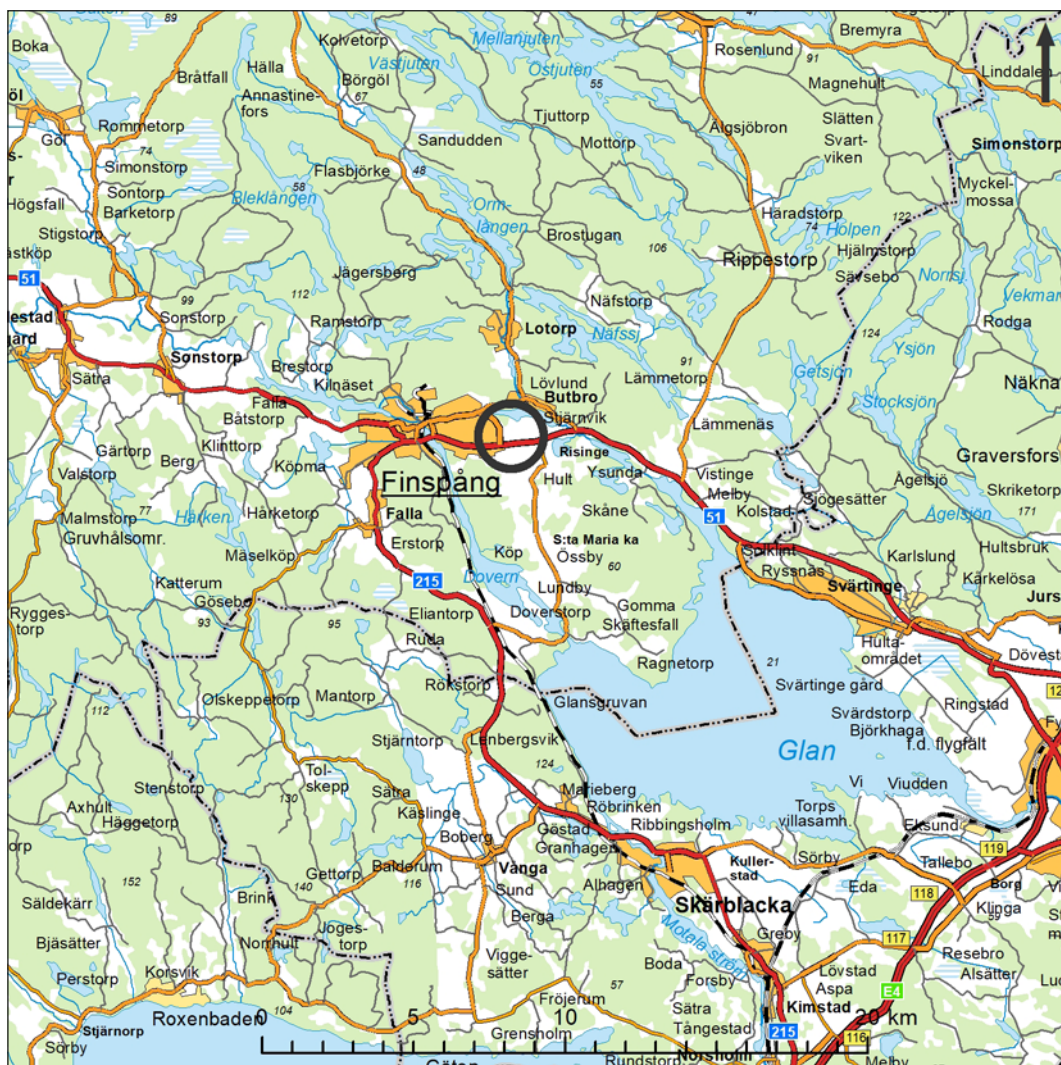
Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd

Inga fynd tillvaratogs.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
Inledning	5
Bakgrund och kulturmiljö.....	7
Syfte, målgrupper och ambitionsnivå.....	9
Metod.....	9
Resultat.....	11
Objekt 1	13
Objekt 2	15
Objekt 3	17
Tolkning.....	19
Objekt 1	19
Objekt 2	19
Objekt 3	19
Förslag till fortsatta åtgärder	20
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen	21
Referenser	22
Bilagor	23
<i>Bilaga 1. Schakttabell</i>	23
<i>Bilaga 2. Anläggningstabell</i>	24

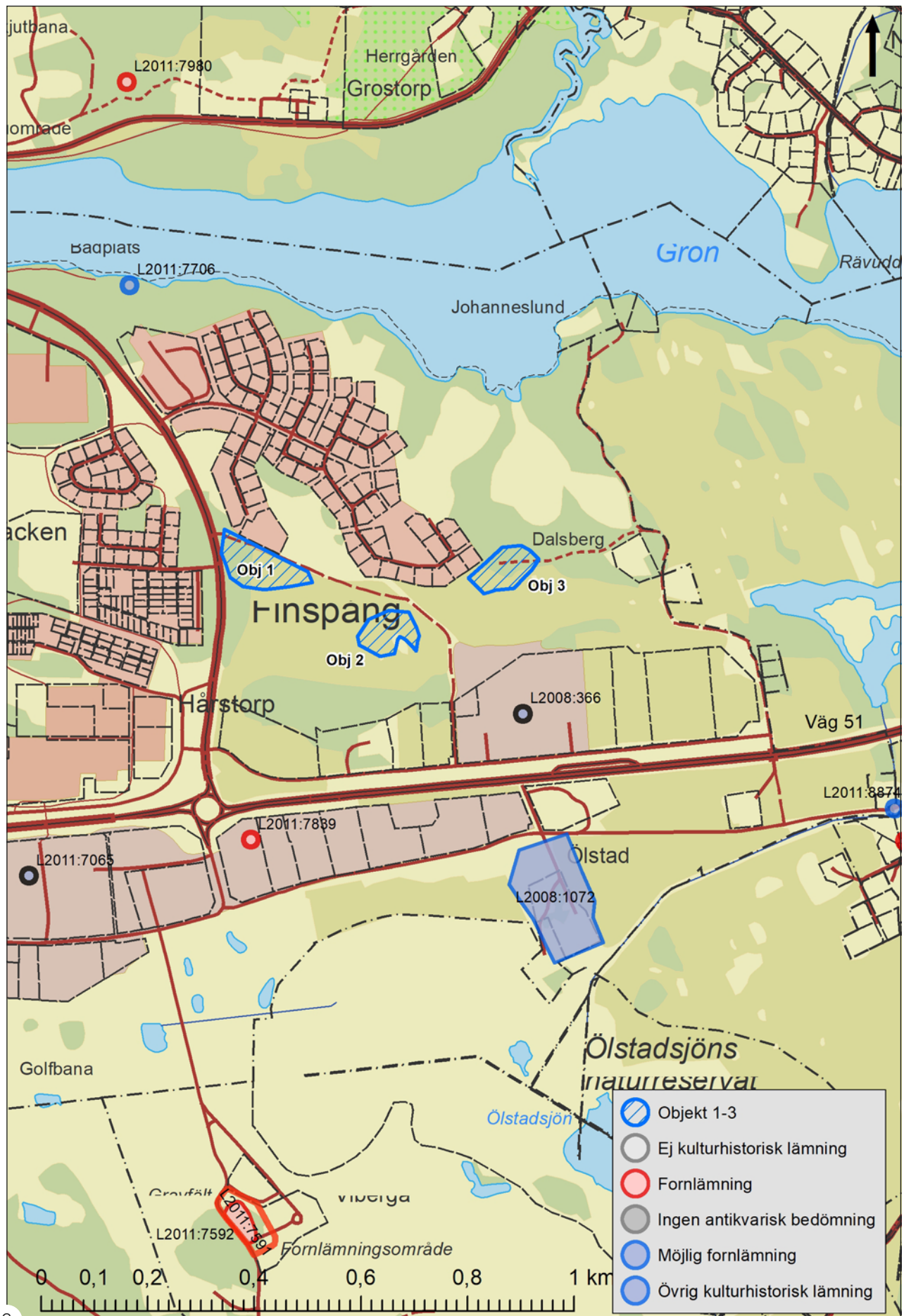
Figur 1. Karta över Finspångstrakten med platsen för utredningen markerad med rött.
Skala 1:250 000.

Sammanfattning

Under två dagar i juni 2019 har Arkeologgruppen AB genomfört en arkeologisk utredning etapp 2. Utredningen omfattade tre objekt. Inom objekt 1 framkom ett mindre stolphål och ett sotigt, sannolikt recent lager. Objekt 2 innehöll inga lämningar. Inom objekt 3 fanns två områden med anläggningar, dels en grop och en härd i ett boplatsläge i norr, dels en ensamliggande härd i sydöst. För objekt 3 föreslås en yta inför en eventuell fortsättning i form av förundersökning.

Inledning

I samband med detaljplanering för villabebyggelse har Arkeologgruppen AB utfört en arkeologisk utredning etapp 2 i Risinge socken, Finspångs kommun, Östergötland. Fältarbetet genomfördes den 12–13 juni 2019. Arbetet skedde på uppdrag av Länsstyrelsen i Östergötlands län (dnr 431-2003-2019). Kostnadsansvar bar Finspångs kommun.

Figur 2. Karta över objekt 1–3 med kringliggande lämningar. Skala 1:10 000.

Bakgrund och kulturmiljö

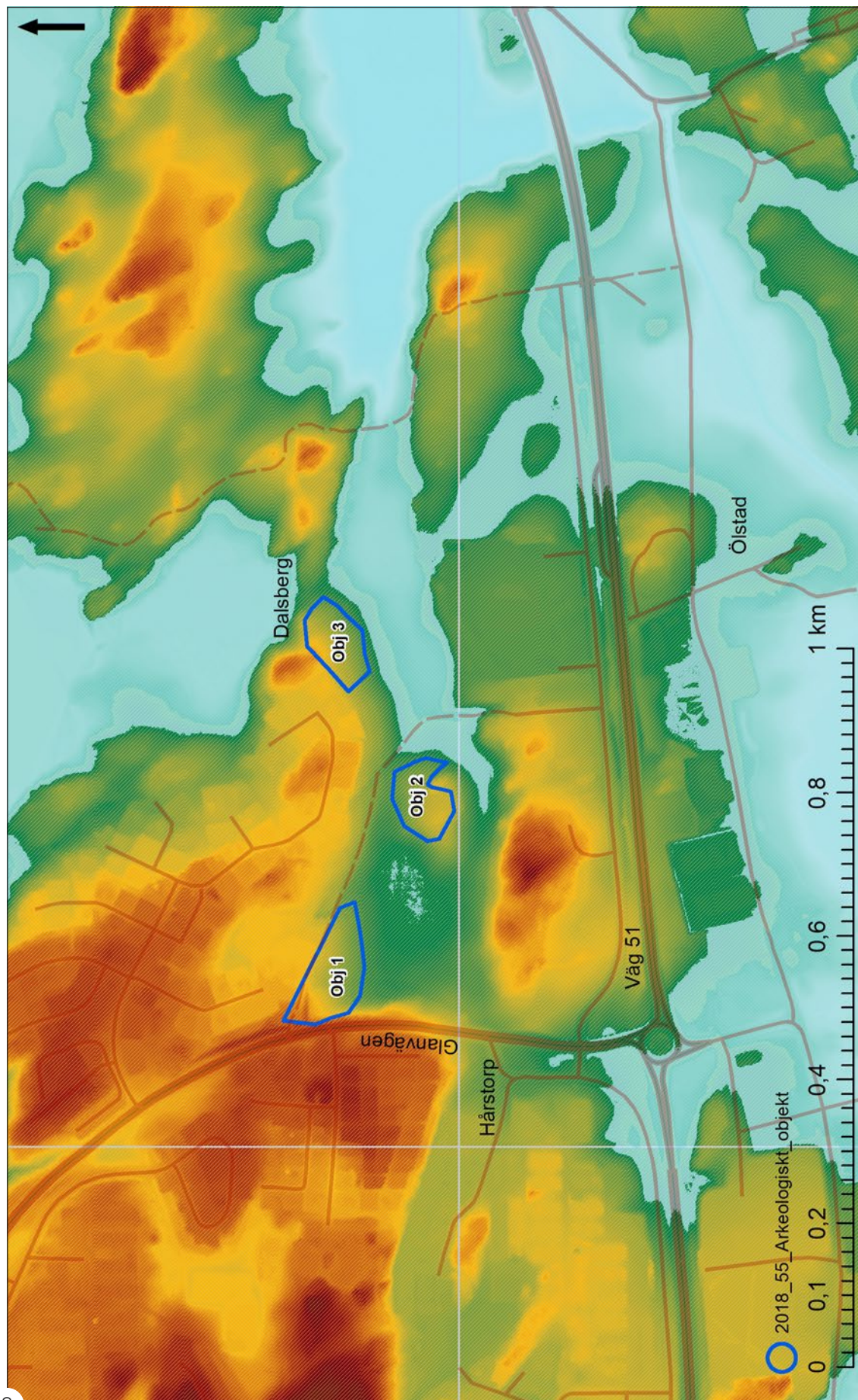
Fornlämningsbeståndet i området kring utredningsobjekten är litet. År 2007 gjordes en arkeologisk utredning etapp 1 och 2 meter söder om det här aktuella området. En hårbotten (L2008:366) påträffades och ¹⁴C-daterades till 70–240 e.Kr. Söderut ligger även bytomten Ölstad (L2008:1072) och en milstolpe (L2011:7839). I en vidare omkrets påträffas enstaka ensamliggande stensättningar och fornlämningsliknande lämningar. Invid Risinge kyrka finns en blockgrav (L2011:7234) och en stenvalvsbro (L2011:8874). Avseende lösfynd finns fem stenyxor: "På Ölstads gård, som utredningsområdet ligger på, har fem stenyxor hittats. Yxorna är inte upptagna i fornminnesregistret, utan informationen har insamlats av Risinge hembygdsförening. Yxorna förvaras hos hembygdsföreningen med inventarienummer 1822–1826. Någon närmare information om var inom Ölstads ägor yxorna har hittats finns inte." (Lindberg 2008:4).

De aktuella objekten ligger på höjder mellan 40 och 50 meter över havet. Topografin i området är bassängformad med längre liggande åkermark söder om objekt 1 och 3, medan objekt 2 ligger som en ö i de lägre åkerpartierna. Objekten har i historisk tid varit del av Ölstads västra åkermark som enligt det historiska kartmaterialet har utvidgats successivt åren 1650–1948 (Ramström 2018).

Den västra delen av objekt 1 ligger i skogsmark, medan den östra delen består av åkermark. Marken sluttar inom objektet mot söder och öster. Västerut finns en brant slänt upp mot Gronvägen. Norr om objektet ligger villabebyggelse på plan mark. Objekt 1 låg längst in i en vik under mellanmesolitikum.

Objekt 2 utgör en lerklädd bergsknalle i den lägre liggande åkermarken. Vid 6000 f. Kr. var objekt 2 en halvö, men när landet steg växte ytan ihop med området i norr. Mot söder är slänten mycket brant, möjligen täktad. Även mot norr är slänten förhållandevis brant. Högst upp finns en plan yta och i öster en svagt släntad yta.

Objekt 3 ligger i söderslutning. Nordvästra delen av objektet ligger i bergig skogsmark som skärs av en gångväg i öst-västlig riktning. Den skogiga delen av objekt 3 begränsas av bergets branter mot norr och öster. Den södra delen utgör åkermark med mjukare släntning mot söder. Längst i sydöst finns en planare yta. Objekt 3 har varit strandbundet cirka 6500–4500 f. Kr. Då har området legat på en landtunga mot en större ö i öster med en djup havsvik direkt i norr och en större öst-västlig vik i söder.

Figur 3. Karta över objekt 1–3 med strandlinjen 5000 f.Kr. Skala 1:10 000.

Syfte, målgrupper och ambitionsnivå

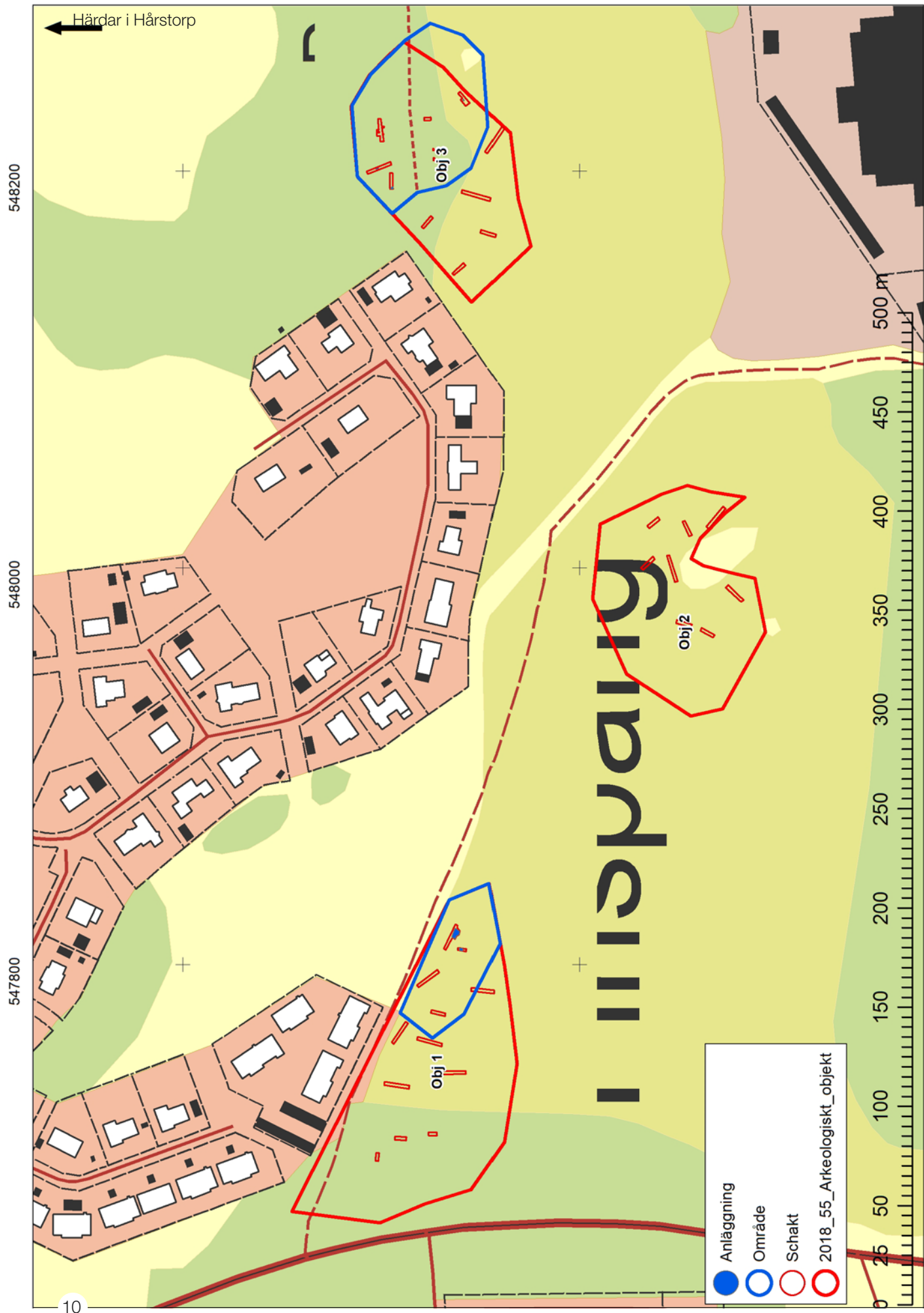
Syftet med etapp 2 i utredningen var att ta reda på om fornlämningar berörs av planerat arbetsföretag. Utredningen skulle preliminärt avgränsa nyupptäckta fornlämningar inom utredningsområdet. Resultaten från utredningen ska därefter kunna användas vid Länsstyrelsens fortsatta tillståndsprövning och utgöra underlag inför eventuella kommande arkeologiska åtgärder. Resultaten ska också kunna användas som underlag i företagarens planering.

Utredningens målgrupper är främst Länsstyrelsen och Finspångs kommun. Resultaten kan även komma att användas av undersökare när en undersökningsplan för en arkeologisk förundersökning eller undersökning ska upprättas.

Ambitionsnivån har anpassats så att resultatet kan användas som ett fullgott underlag inför kommande samhällsplanering och arkeologiska undersökningar.

Metod

Under två dagar grävdes 30 schakt med grävmaskin. Skopbredden var 1,5 meter. Schakten grävdes skiktvis ned till undergrund. Fem halvmeterstora rutor handgrävdes. Schakt, rutor och anläggningar mättes in och dokumenterades skriftligt i iGIS med satellitförstärkare. Fynd och prover relaterades till schakt och, i förekommande fall, anläggning. Inga fynd tillvaratogs. Foton togs för översikt och på separata schakt och anläggningar. Inmätningarna fördes efter fält över i ArcGIS 3.1 för redigering och kartproduktion.

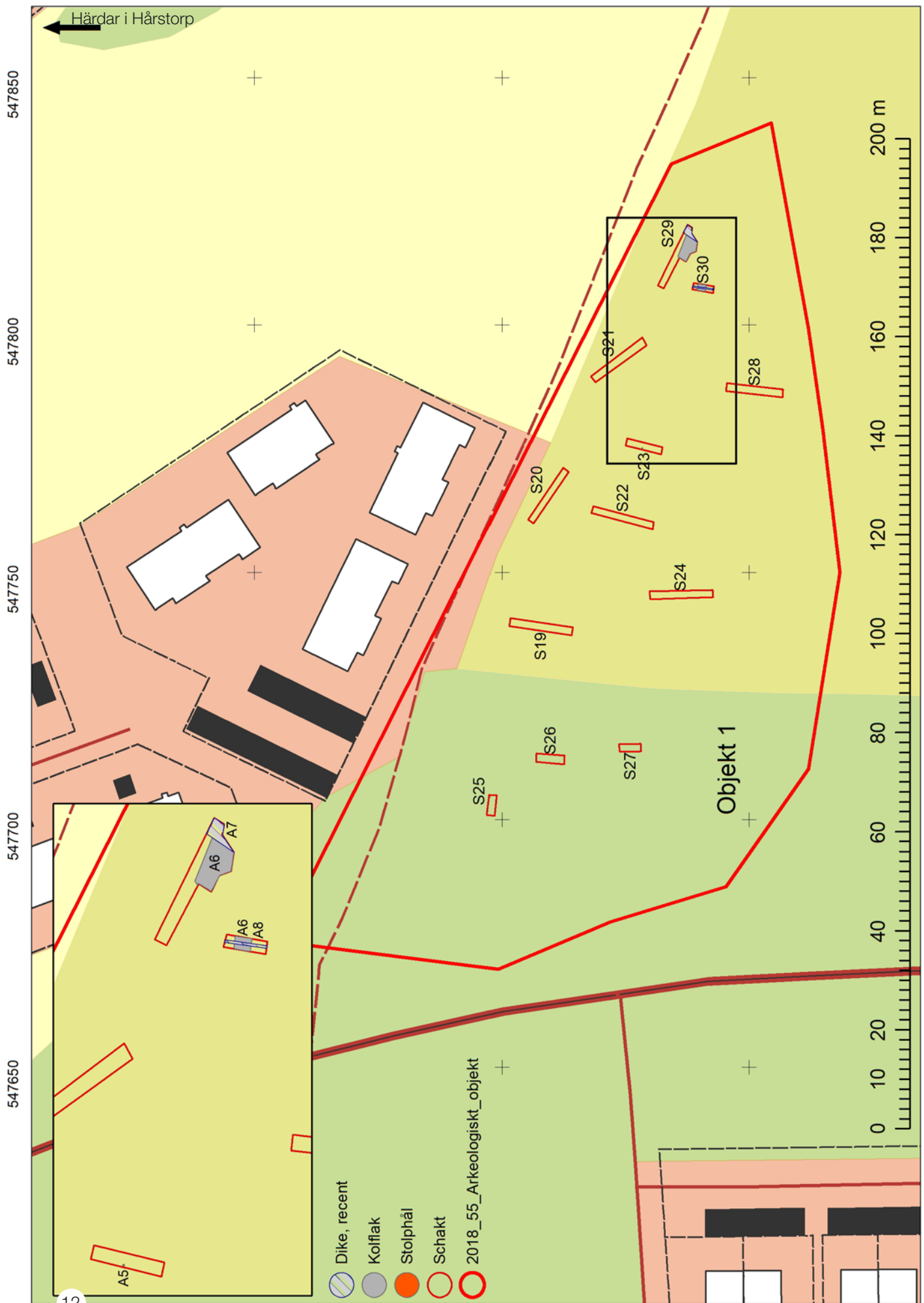
Figur 4. Schaktplan över objekt 1-3. För schaktnummer, se figur 6, 9 och 11. Skala 1:2 500.

Figur 5. Översikt från objekt 1. Foto från västnordväst.

Resultat

Ytan för de tre objekten uppgick till 24 000 kvadratmeter. Sammanlagt drogs 30 schakt med maskin som tillsammans uppgick till 261 löpmeter. Fem rutor handgrävdes i skogsterräng. Undergrunden i alla tre objekten bestod av lera eller siltig lera förutom längst i norr, inom objekt 3 där det fanns finsand.

Figur 6. Schakt- och anläggningsplan över objekt 1. Skala 1:500 och 1:1 000.

Figur 7. Översikt över objekt 1. Foto från östsydöst.

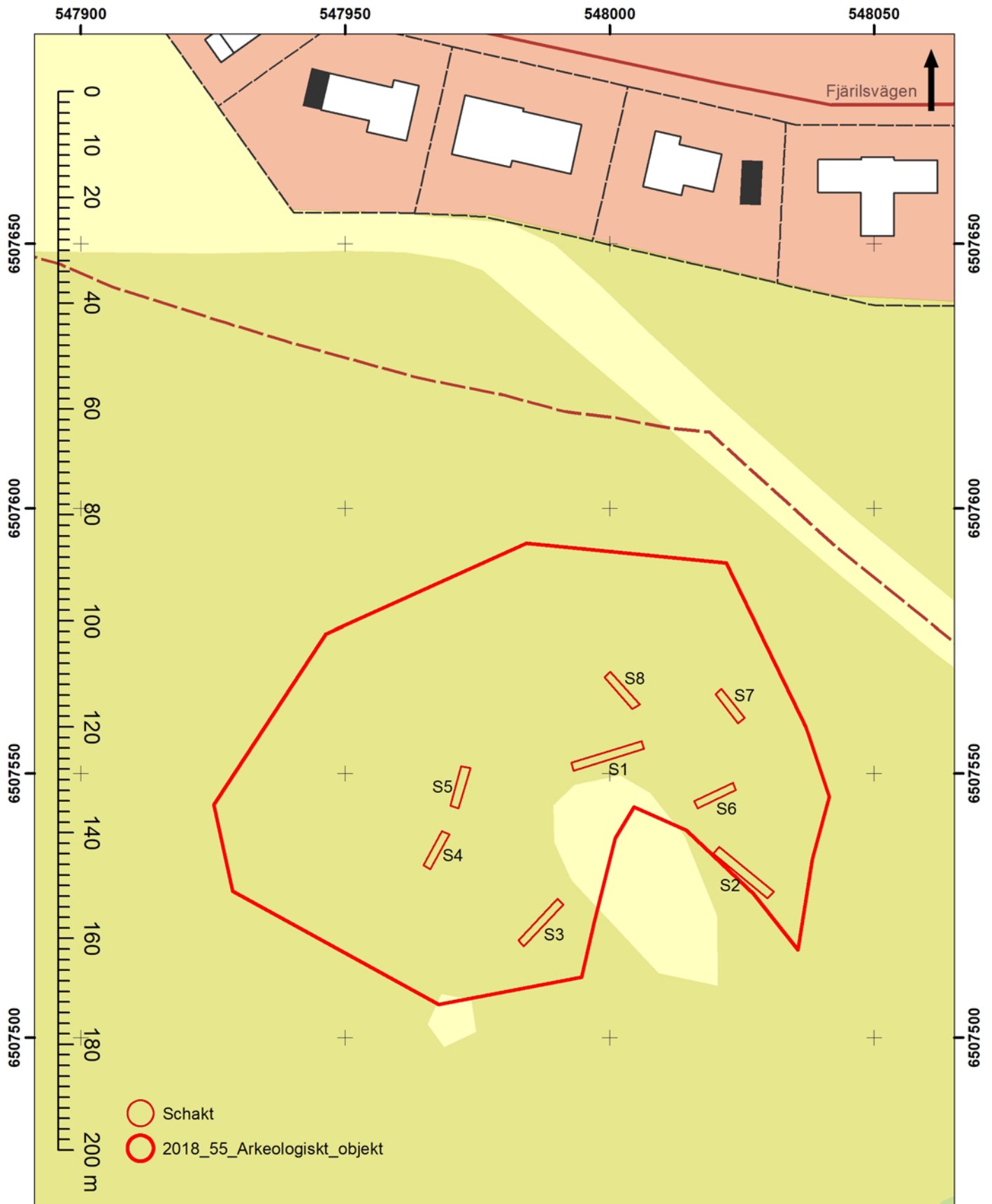
Objekt 1

Objekt 1 var 10 270 kvadratmeter stort. Inom objektet drogs tolv schakt (S19–S30) som förlades i de högre liggande partierna. I skogspartiet fanns en tunn skogspodsol över siltig lera, medan åkermarken bestod av matjord på lera. Generellt noterades en varierande grad av kol i matjorden vilket visar på äldre odling.

I den östra delen av området framkom ett tunt kol- och sotlager (A6) i schakt S29 och S30. Lagret låg direkt på den leriga alven och var skuret av ett dräneringsdike med tegelrör. Inga fynd gjordes i lagret varför det är omöjligt att uttala sig om dess ålder mer än att det bör vara äldre än 1970-tal då senare dräneringar är i plast. I schakt S23 fanns ett litet stolphål (A5).

Figur 8. Lagret A6 med konstruerad våtmark i bakgrunden. Foto från sydväst.

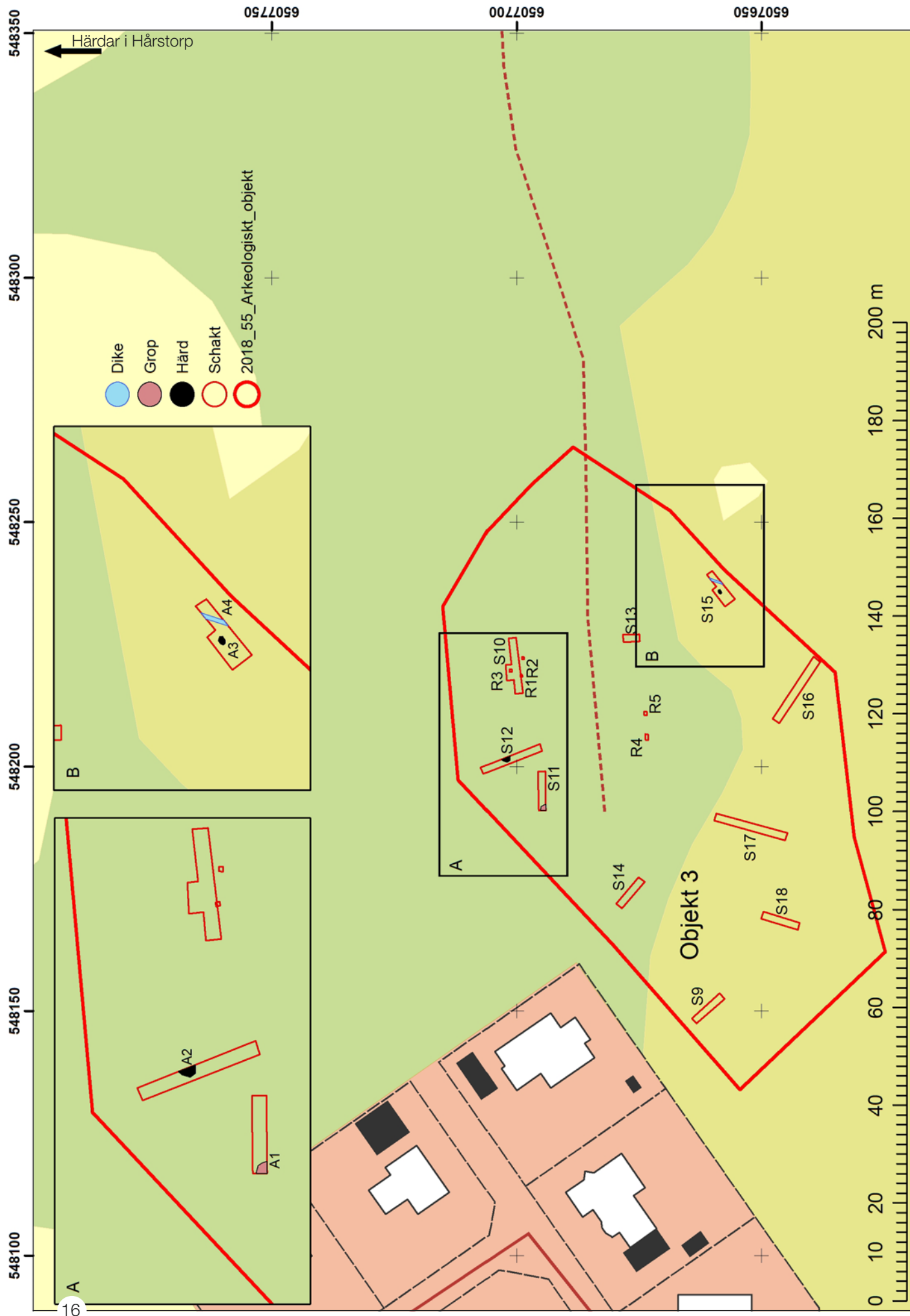
Figur 9. Schakt- och anläggningsplan över objekt 2. Skala 1:500 och 1:1 000.

Figur 10. Översikt över objekt 2. Foto från nordöst.

Objekt 2

Objekt 2 var 6 730 kvadratmeter stort. Inom objektet grävdes åtta schakt (S1–S8) förlagda till de högre och mindre branta partierna. Även i detta område fanns kol i matjorden från äldre tiders odling. Undergrunden bestod av lera. Inga anläggningar eller fynd gjordes.

Figur 11. Schakt- och anläggningsplan över objekt 3. Skala 1:500 och 1:1 000.

Figur 12. Översikt österut från objekt 3. Foto från sydväst.

Objekt 3

Objekt 3 var 7 000 kvadratmeter stort. Här grävdes tio schakt (S9–S18) och fem provrutor (R1–R5). Rutorna R4 och R5 grävdes där det var för stenigt för att ta sig fram med maskin. Rutorna R1–R3 grävdes i högre terräng. Endast lite spridda kolfragment framkom, men läget och undergrunden av finsand verkade så pass lovande att maskinen tog sig upp och drog tre schakt (S10–S12). Schakt S11 förlades öster om en berghäll. I schaktet fanns en grop med sten (A1). Den framtagna delen av gropen mätte 1,0×0,95 meter och innehöll sotig, gråbrun finsand med 0,2–0,3 meter stora stenar. Nordöst därom, i schakt S12, påträffades en härd (A2) som mätte cirka 1,3 meter i nordsydlig riktning. Fyllningen bestod av sotig, sandig silt med 0,05–0,07 meter stora, skörbrända stenar i ytan. Schakt S10 grävdes något lägre i terrängen, nedanför en bergig avsats. Inga anläggningar framkom där. Vid sållning i de tre schakten och provrutorna hittades ett kvartsavslag i härden A2, ett splitter i S10 och tre osäkra kvartsbitar i gropen A1. Fynden togs inte tillvara.

Nere i åkermarken, i schakt S15, påträffades ytterligare en härd (A3) och ett dräneringsdike (A4). Härden var endast 0,4 meter stor och bestod av sotig, sandig silt med enstaka stenar och inslag av kol.

Tolkning

Objekt 1

Inom objekt 1 påträffades ett mindre stolphål (A5) och ett större lager med kol och sot (A6). Stolphålet tolkas som odlingsrelaterat, möjligen från en hässja eller liknande. Kol- och sotlagret fanns i två schakt och låg direkt på undergrunden. Inget daterande påträffades i lagret, men det skars av ett recent dräneringsdike och ett dike till en brunn i en anlagd våtmark alldeles intill de två schakten. Möjligen har lagret uppkommit vid markberedning för våtmarksområdet. Sammantaget närheten till våtmarken, lagrets bevarandegrad och att det inte går att identifiera som en förhistorisk eller historisk anläggningstyp görs tolkningen att lagret är recent.

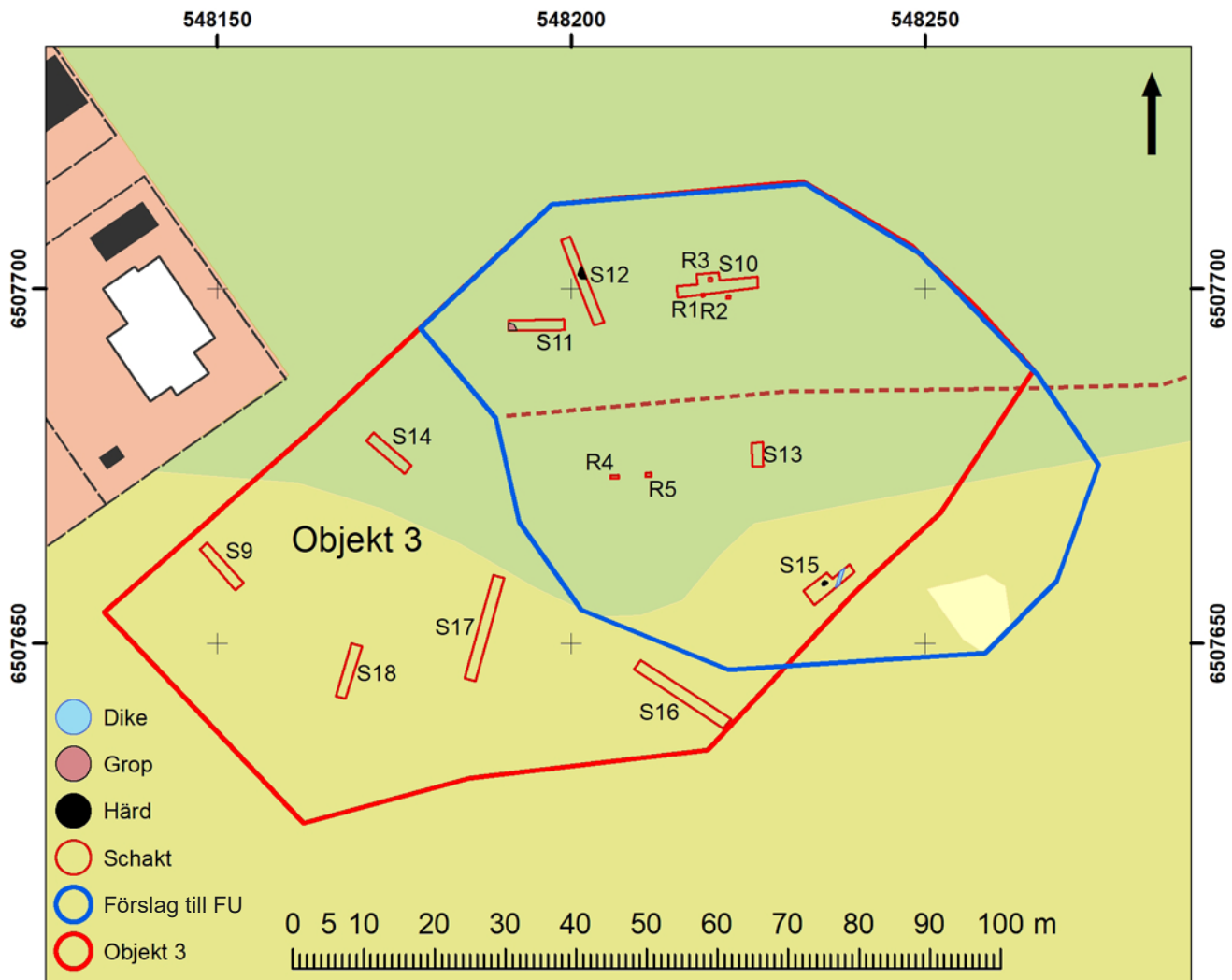
Objekt 2

Inga anläggningar eller fynd påträffades inom objektet.

Objekt 3

Inom objekt 3 fanns två områden med anläggningar. Det norra området innehöll en grop (A1) och en härd (A2) samt sparsamt med kvarts. Läget och undergrunden lämpar sig väl för en mindre boplatz, vilket också är vår bedömning av lämningarna. Anläggningarna var dock inte urlakade, varför en mesolitisk datering kan ifrågasättas, men berggrunden låg ytligt vilket troligen stoppar upp urlakningsprocessen.

I sydöst fanns en härd (A3). Den är sannolikt en ensamliggande "herdehärd" från äldre järnålder, men härdens läge på en plan yta med uppstickande berggrund gör att det kan finnas fler anläggningar inom ytan.

Figur 15. Förslag till yta för förundersökning. Skala 1:1 000.

Förslag till fortsatta åtgärder

Objekt 1 och 2 anses inte behöva några vidare åtgärder. För objekt 3 föreslås en yta inför en eventuell förundersökning. Vi har lagt ihop de två områdena med anläggningar eftersom det mellan dem finns skogsområden som lämnades orörda vid utredningen för att inte gräva sönder trädrötter. Likaså föreslår vi att ytan vidgas något mot sydöst så att hela den plana ytan fram till uppstickande berghäll kommer med. Det är dock troligt utifrån lokal topografi att lämningarna finns i två mindre, separata områden.

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Syftet var att ta reda på om fornlämning berörs av planerat arbetsföretag. Utredningen skulle preliminärt avgränsa nyupptäckta fornlämningar inom utredningsområdet. Resultaten av utredningens etapp 2 visar på att det finns en förhistorisk boplats och en ensamliggande härd inom objekt 3. En preliminär avgränsning har gjorts av ytan. Objekt 1 och 2 har avskrivits. Inga avsteg gjordes från undersökningsplanen.

Referenser

Tryckta källor

Lindberg, R. 2008. *Arkeologisk utredning etapp 1 och 2, Hårstorp 1:1, RAÄ 322, Risinge socken, Finspångs kommun, Östergötlands län*. Östergötlands Länsmuseum rapport 2008:16.

Ramström, A. 2018. *Dalsberg*. Arkeologisk utredning etapp 1, Hårstorp 1:1, Risinge socken, Finspångs kommun, Östergötland. Arkeologgruppen AB rapport 2018:54.

Bilagor

Bilaga 1. Schakttabell

Schaktbredd 1,5 m

Snr	Mått/m	Djup/m	Beskrivning
Objekt 2			
1	14	0,4-1,0	Matjord 0,4 m, i botten lera med kolfnyk trol. svedjebruk.
2	13	0,5	Matjord 0,25 m, äldre matjord, ljusbrun med kol 0,1 m. Centralt i äldre mj kantiga och ev skörbr sten och lite br lera.
3	11	0,25	0,25 m matjord, enstaka kolfnyk på lerig silt med spridda stenar. Plogspår och djurhåla.
4	7	0,4	matjord på siltig lera med enstaka kolfnyk.
5	7	0,3	Matjord på lera, enstaka kolfnyk.
6	7,5	0,3	Matjord på lera, enstaka kolfnyk.
7	7	0,3	Matjord på lera, inget kol.
8	8	0,35	Matjord på lera, inget kol.
Objekt 3			
9	7	0,3	Matjord på ljusbrun lera.
10	12	0,2	Skogspodsol på gulbrun finsand med litet kolinslag, en stensamling med 1 ev. slagen kvarts, sållat.
11	7	0,2	Skogspodsol på sand med enstaka uppstickande stenar, sållat. A1 i SV invid bergsknalle.
12	12	0,15	Skogspodsol på finsand på häll, sållat, A2.
13	3	0,25	Skogspodsol på lerig silt.
14	7	0,25	Äldre matjord med kol och tegelkross på sandig silt.
15	7,5	0,3	Matjord på ljus lera, A3.
16	14	0,3	Matjord på varvig lera.
17	15	0,3	Matjord på varvig lera.
18	7	0,25	Matjord 0,2 m, äldre mj 0,05 m, enstaka kolfnyk på mörk lera.
Objekt 1			
19	13	0,3	Matjord 0,2 äldre mj 0,1 med stort inslag av kol på botten av ljus lera.
20	12	0,2	Matjord på ljus siltig lera. Uppstickande berghäll i V.
21	12	0,25	Matjord på mörk lera, en kolfläck.
22	11	0,25	Matjord på lera, i N uppstickande block eller häll.
23	7	0,25	Matjord på lera, A4.
24	12	0,4	Matjord 0,25 m, äldre mj 0,15 m på lera ljus och mörk om vartannat.
25	4	0,2	Skogspodsol på ljus lera.
26	5	0,2	Skogsförna på gulbrun lera.
27	4	0,15	Skogsförna på ljus silt över gulbrun lera.
28	11	0,25	Matjord på lera.
29	12	0,4	Matjord 0,4 på ljusbrun lera. A6 skuret av dike till brunn.
30	4	0,4	Matjord 0,4 på brun lera. A6 skuret av dräneringsdike.

Bilaga 2. Anläggningstabell

Anr	Typ	Form i plan	Mått i plan/m	Djup/m	Beskrivning	Objekt
A1	Grop	Ej framtagen, rundad	1,0x0,95	0,15	Rundad i plan. Skålad sektion. Fyllning av sotig gråbrun finsand med sten 0,2-0,3 m. Inslag av ko och bränd lera. Kvarts i såll.	3
A2	Härd	Oregelbunden	0,4x0,5	0,05	Oregelbunden i plan. Sotig och kolig sandig silt med skörbrända stenar, 0,05-0,07 m i ytan. Kvantssplitter.	3
A3	Härd	Oval	0,4x0,3	0,05	Sotig, sandig silt med enstaka stenar, inslag av kol.	3
A4	Dike	Linjär	br 0,4		Gråbrun sandig silt.	1
A5	Stolphål	Rund	0,25x0,2	0,07	Rund i plan. Raka väggar plan botten. Fyllning av sotig, mörkt gråbrun lera med inslag av kol.	1
A6	Lager	Ej framtagen, raka sidor		0,03	Kol och sot.	1

Arkeologgruppen AB

RAPPORT 2019:35

